

Podlimbarski:

V Bosno.

(Iz povesti „Gospodin Franjo“.)

Ko je bil France Vilar dokončal l. 1877. svoje študije na tehniki, se je povrnil kot nadepoln inženir v svojo domovino. Čez zimo je bival doma na Gorenjskem, spomladi je začel iskati službo. Pa nič primernega ni mogel dobiti. Že je hotel zapustiti ožjo domovino in se nameraval ogledati po širni Avstriji, ni li kje posla zanj, ko ga nenadoma doleti ukaz, naj se kot rezervni poročnik oglasi pri svojem polku, ki je bil namenjen, da se udeleži zasede Bosne in Hercegovine. Tisti polk je bil prideljen Saparijevi diviziji, ki, prodirajoč od Doboja ob reki Spreči proti vzhodu, skraja ni imela sreče in je šele okrepljena z novimi četami po trdem boju vzela mesto Tuzlo. Po končani zasedi je proti koncu l. 1878. z lahkim srcem zapustil vojaški stan in dežele, kjer je videl dosti ostudnih bojnih slik, ki so potem še dolgo časa kakor s krvjo oškropljene stale pred njim. Potem je bil dve leti zaposlen pri zgradbi nekega mostu čez Savo. — Koncem spomladi 1881 je čital v novinah, da išče bosanska uprava za izkoriščevanje gozdov inženirjev. To ga je mikalo. Nekoliko so se mu bili v spominu že zabrisali oni krvavi dogodki in zaželel je videti Bosno srečno in prerajeno, ko jo je pred tremi leti videl tako solzorosno. Vložil je prošnjo in dobil odgovor, da je s prvim julijem sprejet. Ni se težko ločil od domovine. Nekaj mu je reklo, da ni podoben drevsnemu listu: če ga odtrga vihar, nikoli več ne pride na prejšnje mesto; on se vrne nazaj, kadar izkusi življenje drugod, se poleže njegova želja po spoznanju tujih krajev.

Peljal se je do Siska, potem s parobrodom po Savi do Broda, dalje po železnici do Zenice. Slavonski kraji ne zanimajo popotnika, ki je vaje gor, hrumečih potokov in idilnih kotov; topo zre na ravne pokrajine, zaveša oči, vzdihuje: Oj, da je taka plodovita ravnina kje na Slovenskem ali na Češkem, kako vse drugače bi se obdelovala! — in dremlje. Zanima ga pa dobro in krepko prebivalstvo, ki vsled nebrižnosti vlade in nesrečne gospodarske politike na tako rodovitni zemlji tiči še v povojih napredka.

Vilar se je začel ogledovati šele onstran Broda na hriboviti bosenski zemlji. Todi je marširal pred tremi leti v nepregledni vrsti spotenih in izmučenih ljudi, deloma ob neugodnem vremenu. In

zdaj sedi v ozkem železniškem vagončku stisnjen kakor v orehovi lupini. Ni za današnje čase bogvekaj, no kultura se je vendar že pričela. Drugih njenih znakov z vlaka ni zapazil. Kako naj se pač v treh letih zasede vgnezdi v zapuščeni deželi kar že cela kultura! Ob progi je videl tu in tam obhodne straže vojakov in orožnikov, dvakrat je njegov pogled naletel na vklenjene Bošnjake, katere so orožniki vedli bogvekam k sodišču. Obakrat je povесil glavo in se poglobil v težko misel. Bil je namreč tako ustvarjen, da ni mogel videti vklenjenega človeka. Ni dalo njegovo mehko človekoljubje, ki mu je tičalo v krvi, ki mu je bilo prirojeno in se ga ni priučil iz knjig.

Do Doboja je imel za sopotnika dva lepo opravljena Turka, ki sta mračna, skrivnostna in molčeča čepela na rdečih plišastih blazinah ter kazala, da sta nepristopna za pomenek. V Doboju sta izstopila in prirožljala sta v njegov kupé dva častnika, razgreta in dobrovoljna, ko da sta prišla od dobre pojedine. Oba sta ga prijazno pozdravila, oba sta se predstavila, videč dokaj fino opravljenega, inteligentnega človeka, ki pride najbrž z onkraj Save. V zasedenih deželah so bili v tistih časih avstrijski gosposki ljudje zelo družljivi in složni; pri domačinih niso našli soglasja in družabne opore, zato so živeli med seboj brez ozira na stanovske razlike v dobrih prijateljskih odnošajih. Vilar je bil vesel, da je dobil zgovorna sopotnika, ker doslej na dolgi poti ni še z nikomur govoril, a niti on sam bi nam ne mogel povedati, kako se je takrat našla nit pogovora in zabave.

Ime mlajšega častnika si je precej zapomnil; povedano je bilo trdo in razločno, tako da bi se zapomnilo za večne čase: Simon Buzduga, orožniški nadporočnik. Vilarju je imponirala ta junaška, gibčna postava, dasi je ni venčalo prelepo lice. Bilo je nekoliko razdrapano po kozah in nepravilno v tem, da se je konec velikega nosu za spoznanje povесil na levo stran. Tudi oči niso bile prijazne. Drugi častnik je površno zamrmral svoje ime, no Vilar je videl, da je stotnik in za kakšnih petnajst let starejši od prvega. Po njegovi nemščini s tujim prigrasom ga je precej spoznal za Poljaka. Posebno čvrsto je zvenela iz nekaterih besed poljska jotacija: „nicht“ je izgovarjal vedno „njicht“. Za njegovo ime je zvedel na maglajski postaji, kjer je iz krdeļa častnikov, stojećih na peronu, pohitel k vlaku star major, podal roko stotniku, nagnivšemu se skozi okno, ter ga v srbskohrvaškem jeziku vprašal: „Kako si, Hvalibogovski?“ in mu pri odhodu vlaka zaklical: „Živio, Hadžirumba!“

Stotnik Hvalibogovski, z bosenskim priimkom Hadžirumba, je bil majhen, zavaljen človek, precej razbrazdanega čela, sesedlega nosu, drobnih in milih oči, ki so živahno kolotičile pod močnimi obrvmi, kakor bi iskale plen. Njegov obraz je bil izžit, raskav, podoben na gosto prešiti temnozelenkasti usnjeni blazinici. Britev bi ne mogla gladko teči po njem, zato ga je pokrila redka raznobojna bradica, kakor prekrilijo sive, črne in rjave ovce obmuljeni pašnik.

Sopotniki so govorili o različnih predmetih. Častnika sta potovala v službenih stvareh iz Tuzle v Sarajevo. Seveda tujcu nista povedala, kakšnega značaja so tiste službene stvari, vedla sta se nekako zdržano; umela sta z neko dostojnostjo zakrivati vse, kar se tiče važne in kočljive službe. Vilar je vse odkrito povedal, kaj in kako je z njegovim potovanjem. Pristavil je, da je že videl Tuzlo. Ko sta onadva slišala, da je rezervni častnik in da se je udeležil okupacije, sta postala še prijazniša.

„Prav lahko je mogoče, gospod inženir, da vas deželna vlada nastavi v Tuzli, to se pravi, na Konj-planini, kjer se na debelo trebijo pragozdi; trdno vem, da pride tja inženir. Sedaj opravlja administrativna, inženirska in gospodarska dela moj prijatelj Bierkopf, ki seveda sam ne more biti kos takšnemu ogromnemu delu,“ je rekel stotnik.

„To bi bila lepa pridobitev za naš zeleni otok, ko bi gospod inženir prišel v naš okraj. Dal Bog, da bi se zgodilo!“ je potrdil stotnikovo misel Buzduga.

„Zakaj mislite tako, gospod nadporočnik?“

„Gotovo ste dober plesavec, morda tudi godbenik, pevec ali kvartač. Na našem otoku vse lahko porabimo.“

„Najbrž nisem ne eno ne drugo. Pust samotarec sem, ki se želim čimprej zariti v pragozd.“

„Oho, morda pride za vami mlada ženica?“

„Nič ne pride,“ je odvrnil Vilar. Da bi pokazal zanimanje za vojaške stvari, je vprašal po tem in onem polku, kje je sedaj nastanjen. V teku pogovora je zvedel, da je stotnik služil v 17. kranjskem polku. No Hvalibogovskemu ta polk ni ostal v dobrem spominu. „Takšnih pretepačev in razgrajačev ni, kakor so Kranjci. Sedaj je ta polk na Dunaju in velike sitnosti imajo ž njim. Vsak ponedeljek pride na polk ovadba, da so se prejšnji večer ali ponoči pretepravali Kranjci v tem ali v onem okraju. In tako se je godilo tudi v Tridentu, kjer sem še jaz služil pri njih. Zaradi teh rogoviležev so me pomaknili na višjo stopnjo za celo leto pozneje, nego sem bil na vrsti.“

Sploh bi trebalo ta-le narodič Slovencev kurirati, njegovo nadutost pritisniti k tlom.“ Pri teh besedah se je stotnik razburil, z napetim palcem je naredil po zraku kretnjo, s kakršno se ubije nadležno živalco. „O, jaz bi jim pokazal! Kakor je v starih časih Konfucij kuriral nedisciplinirane in pijanstvu vdane Korejce s tem, da jim je ukazal nositi vsak dan, ki so ga praznovali, od jutra do ure počitka neprestano na glavi porcelanaste klobuke, zato da niso mogli razgrajati, tako bi tudi jaz Slovencem predpisal za nedeljo in praznik lončene, z državnim znakom opremljene klobuke. Nihče bi ne smel zunaj doma pokrivala odložiti, pri žganju, vinu in pri veseljah pa že celo ne. Tako bi morali hoditi in sedeti ravno in mirno kakor vojaki na paradi ali v šoli. Stroga kazen bi zadela tistega, ki bi se pregrešil proti moji naredbi, posebno pa še onega, ki bi prišel z ubitim klobukom domov. Jaz bi jim že izgnal razposajenost in pretepaštvo ter jih navadil reda!“ Hvalibogovski si je pomel roki samega veselja ob originalni misli.

Vilar je izprevidel, da ima opraviti s človekom, kateremu je alkohol načel možgane. Ni mu bilo prav, da je ta Hadžirumba tako nasajen na uboge Slovence. „Pa bi mojim rojakom privoščili vsaj malčeva pokrivala, veljakom in prvakom pa porcelanasta,“ se je pošalil.

„A, kaj ste vi tam doma? Pardon! Oprostite! Nisem hotel žaliti,“ je pohitel stotnik. „Kar je res, je res,“ je nadaljeval resnega obraza in pritrjajoč z glavo. „Sedemnajsti polk je med najhrabrejšimi našega cesarstva. Na Laškem, v Bosni, kamorkoli so ga postavili, povsod se je izkazal. Nikdar ne pozabim izgubljenega leta, a kranjski fantje so korenjaki.“

„Kaj to, ako se včasih stepejo z Dunajčani. Saj so vojaki prav-zaprav samo za pretep na svetu,“ je pomogel Buzduga svojemu tovarišu iz zadrege.

„Gospod stotnik je napravil dovtip na račun mojih rojakov,“ je mirno govoril Vilar. „No dovtip še nikogar ni snedel. Koliko so jih izumeli Dunajčani na račun Madžarov in Slovanov, toda vkljub temu so Madžari malone gospodarji države in tudi proti Slovanom se ne bo moglo dolgo vladati.“

Buzduga se je počesal po nosu in nedoločno se je zazrl v nasprotno steno. Njegova noga je nalahno pritrkovala ob tla, tako da se je slišalo tiho žvenkljanje njegove ostroge. Bal se je, da ne bi ta dva gospoda začela govoriti o pustih narodnostnih stvareh. Hvalibogovski je mahnil z roko ter zamomljal: „Hm, Slovani . . .“ Potem se je naslonil ob okno, podprl glavo z roko in se zazrl v

hribovje. Po dolgem premolku je vzkliknil: „Glejte, kakšno bujno vegetacijo imamo v Bosni. Vsega je dosti, samo kultura je šele v začetkih.“ In mihal je z glavo, v mislih hvaleč dobrotljivo prirodo in obžalujoč nedostatek kulture. Hipoma pa se je okrenil k Vilarju, položil roko na njegovo koleno ter rekel: „Gospod inženir, ako želite priti v naš okraj, ki vam je že znan, vam lahko izposlujem to. Znan sem pri vseh oddelkih deželne vlade. Dobra beseda najde dobro mesto. V Tuzlo dobimo v par letih železnico, za silo bomo zvezani z ostalim svetom. Joj, in kako veselo bi živeli z brhkim Bierkopfum na Konj-planini! Sicer vas pošljejo v puščoben, odlegel kraj, kjer daleč naokrog ne najdete dostojnega človeka.“

„O, menim, da bo vojakov in orožnikov v Bosni povsod dosti, saj sem jih doslej videl še na vsaki postaji. In to so dostojni ljudje,“ je odsekal Vilar. „Vaše posredovanje, gospod stotnik, bi bilo zelo častno zame, toda hvaležno je moram odklanjati, ker kot novinec ne maram poseči v samostojne ukrepe slavne deželne vlade. To bi ne bilo pravo priporočilo zame.“

„Oo — oo! Ako mislite . . .“ In Hvalibogovski je užaljen potegnili svojo roko nazaj ter se stisnil v kot.

„Nisem mislil slabo. Vse naj gre svojo ravno pot. Ako precej prvi dan izza hrbta uglednega gospoda molednem za kakšno prednost, bi tega morda ne zabeležili v moj prospah. Če iščem pri njih službe, naj odletim tja, kamor me porinejo. Prav po vojaški hočem ubogati.“

Hvalibogovski je pritrknil v znamenje, da soglaša. Prilezla je dremota nanj, naslonil se je z ramo ob steno in začel cincati z glavo, počasno in enakomerno je padala in se dvigala, kakor v stroju kladvo na nakovalo.

Železnica je tekla ob reki Bosni po malo obljudeni prijazni dolini, obrasli po vseh pobočjih s temnimi lesovi. Vilar je, sedeč pri oknu, zapazil vsakega Bošnjaka, jezdečega po cesti kraj bistre reke, vsako ptico, ki se je prepeljavala v višavah, vsak mlin, ki je majhen kakor igrača sameval ob vodi. Vse ga je zanimalo. Počudil se je Vranduku, mestecu prilepljenemu na visok obronek neposredno nad reko. Igračicam podobne tiče hišice na skalnatih tleh in da se poljubi prirodi pomajati z obronkom, zdrče vsa ta gnezda v Bosno. Bog ve, kakšni ljudje so si izbrali v davnih časih to mračno sotesko za naselitev! Leta 1878. se je Avstrija čudila, kako to, da vstaši te strateške točke niso porabili za izdatnejši odpor in so pustili vrata v bosensko središče na stežaj odprta. Potem je dolgo zrl na veliko ptico, ki je krožila visoko v zraku nad vrandušskimi hribi.

„Gospod inženir, ste li dober strelec?“ ga je vprašal Buzduga.

„Na tehniki sem se pač vadil v sabljanju, ne pa v streljanju. Kolikor sem se naučil pri vojakih.“

„V Bosni imamo dober lov. Kamorkoli pridete, divjačine bo dosti. V tuzlanskem okraju so še volkovi. Preteklo zimo so kmetje prosili za puške, da se jih obranijo. Seveda jih niso dobili.“

„Puške, puške — da streljajo na švabsko divjačino,“ je hripavo vzdihnil stotnik, prebudivši se iz dremote.

Vilar je želel zvedeti, kakšne so varstvene razmere v zasedenih deželah. Častnika sta se izražala črnovidno in zaničevalno o Bošnjakih in Hercegovcih. Vse križem so letele psovke: lopovi, razbojniki, ovčji tatovi, ušesni strigavci, sodrga. Bila sta uverjena, da čim več psujeta domače prebivalstvo, tem bolj raste ugled tujcev, ki nosijo kulturo na Balkan. Krčilo se mu je srce, ko je bil izprevidel, da v Bosni še ni tiste sreče, o kateri so govorili v delegacijah in da je njena usoda izročena ljudem, ki bi nam najrajši nataknili svinčene klobuke na glavo. Nesel je v Bosno usmiljeno srce, čustvujoče s trpečim sobratom.

V Zenici so zapustili vlak, ker samo do tja je bila zgrajena železnica. Naprej je vozila v Sarajevo vojaška pošta, ki je dostavila vselej toliko vozov, kolikor jih je trebalo za popotnike. Tisti dan so čakale tri velike in okorne kočije pred kolodvorom. Na vsaki je sedel spredaj poleg voznika, oboroženega z revolverjem, vojak s puško v roki. Vilar je, skrbeč za svojo prtljago, izgrešil svoja znanca. Zlezal je v kočijo, kjer je videl prostor in v kateri se nista nahajala.

„Kje pa je ostal najin Panslav?“ je vprašal Hvalibogovski, ko so se bile premaknile kočije.

„Ne vem. V drugo kočijo je sedel,“ je odgovoril Buzduga.

„Morda je kaj užaljen zaradi tvojih lončenih klobukov. Povej mi, kolikokrat si že porabil ta dovtip?“

„Mar mi, če je užaljen. Vse preveč pošiljajo sem takšnih uradnikov, ki so zaradi jezikovne sličnosti naklonjeni domačinom. To ni prav. Mi se nahajamo tukaj na vulkanu. In kako je ošaben, ošaben!“

„Samozavesten je, sicer pa simpatičen človek. Bosna kmalu ozdravi njegov panslavski ponos.“ —

Štiri dni je ostal v Sarajevu. Prvi dan je počival ali se izprehajal ob Miljački, kjer je videl mnogo avstrijske gospode in mnogo preprostih švabskih ljudi, uniformiranih in v civilnih oblekah. Na njih obrazih je čital zanos orjaka, ki je bil pravkar treščil ob tla

svojega slabejšega nasprotnika in v mislih prešteva, koliko mu pri-
nese dobička ta neenaka borba. To so bili sami zavojevalci Bosne
in oni, ki so jih zavojevalci pritegnili k sebi, da pričnejo s kul-
turnim delom. Turbani in fesi so se malone izgubili v tem vrvežu
tujcev, ker domačini so ostali rajši v svojih hladnih hišah ali so pa
čepeli v pestrih dučanih. Drugi dan se je dopoldne predstavil go-
sposki, ki ga je pozvala k sebi za prihodnji dan, ko so mu povedali,
da je prideljen v tuzlanski okraj na Konj-planino. Četrty dan je
naposled stal pred uglednim in važnim uradnikom mrzlega lica in
lokavih oči, ki mu je pravil, da je gozdar na Konj-planini, Bierkopf
po imenu, preobložen z delom, da so priglašene neke malenkostne
pritožbe zoper njega, a ubožec — der arme Teufel — ne more
zmagovati toliko poslov, „zato smo vpošteli Bierkopfove tožbe o
mnogih poslih ter vzeli v službo inženirja. In tako smo odredili,
da prevzamete vi, gospod inženir, poleg inženirskih del, katerih je
malo, tudi administracijo, kolikor se tiče plače in hrane delavstva.
Sicer se pa zglasite v tuzlanskem konaku, kjer vas natančno uvedejo
v vse podrobnosti dela.“ Vilarju se je zdel ta uradnik zelo visoka
glava, ker je govoril o sebi, oziroma o svojem delokrogu v množini.
Z administrativnimi opravki ni bil prav zadovoljen, toda kaj je
hotel — nahajal se je že v Bosni in plačo so mu odmerili visoko.

Tri dni je trajala njegova pot v Tuzlo. Vlaki in pošte so
vozili zaradi varnosti samo po dnevu, kar je zamudilo potovanje.
Peljal se je nazaj do Doboja, kjer je moral prenočiti, potem zopet
s pošto po lepi dolini ob Spreči v Gračanico, kjer je zopet nočil.
Prenočišče je dobil, ker hotelov ni bilo, v vojaških taboriščih, kjer
so imeli povsod sobico za tujce, namreč za potujočo avstrijsko go-
spodo. V obeh mestih je sedel zvečer v družbi častnikov in uradnikov,
ki so se proglašali za nekakšen otok v bosenskem oceanu. Primerjali
so Bosno ogromnemu, neobdelanemu in grobemu kamenu, kamor
je priroda obrizgnila večje ali manjše gruče dragocenih kristalov:
tem so pripodabljali sebe. Slišal je mnogo razbojniških anekdot,
ki so mu kaj mrko slikale položaj v zasedenih deželah. Čudil se je,
kako to, da se na Dunaju slika s tako svetlimi barvami. In slikali
so ga potem še mnogo let tako, da nikdar ni oblast povedala, čemu
vlada z izjemnimi sredstvi, ako je doli vse v redu.

Tako je prišel naposled neko vroče opoldne — bilo je prve
dni malega travna — izmučen in truden v Tuzlo. Na pošti so ga
poslali na stanovanje v Agularjev hotel, ki je bil edin v mestu,
preprost, toda prostoren. V prvem nadstropju in v podstrešju so se

nahajale sobe, v pritličju je neprijetno dehtelo po gostilni in kavarni. Obed, ki si ga je dal prinesiti v sobo, mu ni šel v slast; paprikovite jedi so ga preveč spominjale druge državne polovice. Po obedu je dolgo spal, potem se je opravil in šel po mestu, da si ogleda znamenitosti. Tuzla je štela takrat z vojaštvom vred kakšnih osem tisoč prebivalcev, turških, srbskih in nekaj katoliških. V eni uri je z lahkoto opravil svojo izsledovalno pot. S pomočjo najetega cigančeta je našel konak, Semšibegovo hišo — cigan jo je imenoval dvor — dalje nekaj džamij, med njimi tisto s poševnim minaretom na levem bregu potoka Jele, naposled ugledno pravoslavno cerkev in frančiškanski samostan z neznatno cerkvico. Na teh poslopjih ni videl nič zanimivega.

Odpustivši cigana, je kakor prikovan obstal sredi čaršije.¹ Zagledal je bil na pragu nekega dučana davno znanega človeka, nekdanjega sošolca Hrena, ki se je s turškim trgovcem pogajal za ceno preproste preproge. Stopil je bliže, položil Hrenu roko na ramo in čez hip sta stala dobra znanca sredi čaršije v živem pogovoru. Vilar je razodel svoje razmere, Hren je povedal, da je že dve leti v davčni službi v Tuzli. „Potemtakem se pa večkrat lahko vidiva!“ je vzkliknil ter še enkrat stisnil Vilarjevo roko. Hren je bil tridesetletnik. V prejšnjih letih je bil pomočnik v manifakturni trgovini, po okupaciji je odložil meter ter se posvetil kultiviranju zasedenih dežel. Govoril je hudomušno, z nasmeško. Imel je navado, da je prikril desno oko, kadar je trebalo izreči kaj zbadajočega ali poslušati kaj politično nevarnega. Strahopetec je bil velik, morda je hotel svojo bojazljivost skriti za spuščeno trepalnico. Šla sta po mestu, potem v okolico proti vojaškemu ostrogu. Na več krajih sta videla jetnike, ki so pod vojaško stražo kopali odvodnike, zasipali cesto ali delali pri zgradbah. Vsi so imeli tudi pri delu noge vkleunjene v železje; da jih veriga ni ovirala pri hoji, je bila pripeta k pasu. Tisto rožljanje verig je Vilarja nemilo dirnilo. Človek, podoba božja, pa v takšnem robstvu!

Na nasprotnem koncu mesta sta bila priči nenavadnega prizora. Oddelek vojaštva je gnal v mesto blizu dvajset glav goveje živine. Vojaštvo in živina, vse je bilo odeto z debelim prahom, znamenje, da je izprevod prišel od daleč. Živina je jedva copala po trdi cesti.

„Kaj to pomeni?“ je vprašal Vilar.

„Jutri bo semenj za to živino, ako hočeš kaj kupiti,“ je odgovoril Hren ter pomižal z očesom. Potem je pojasnil, da so živino

¹ Čaršija se imenuje trg ali ulica, kjer stoje sami dučani = trgovine.

zaplenili najbrž v kakšni vasi za Majevice-planino, ker vaščani niso mogli ali niso hoteli plačati globe, naložene za prikrivanje orožja, ali pa ker so bili nemara na sumu, da so dali zavetja in hrane hajdukom.“

„Ubogi vaščani!“ je vzkliknil Vilar. „Živino so jim vzeli, polovico premoženja. Se li takšni izprevodi večkrat vidijo v Bosni?“

„To ni prav nič novega. Mene nič ne zanimajo te večne ekspedicije, kontribucije in usmrčitve. Točno in vestno delam službo, sicer sem pa ves božji čas doma pri ženki in otrokih. Nekateri gospodje in tudi dame jedva čakajo, da ustrelje ali obesijo hajduka, da si napasejo oči. Smešno. Jaz ne grem nikdar blizu. Glej, onstran Save imajo svoje mirne, sladkoginjene narodne veselice, pri nas se vrše takšne zabave, kakršne si sedaj priča. Sicer pa, prijatelj — jezik za zobe! Moj svet je ta, da hodiš slep in gluha po Bosni, ako pa tega ne moreš, si vsaj zaveži jezik.“

„Poslušal bom tvoj svet, kolikor mogoče. Preden umolknem, mi povej, čemu vklepajo v Bosni jetnike, ki se nahajajo pri delu, v železje? Saj jih stražijo vojaki z nabitimi puškami.“

„Vsak pride v železje, ki je nad dvajset dni zaprt.“

„Meni to neprestano rožljanje z verigami, če vem, da jih nosi človek, neprijetno doni na uho.“

„Vsega se treba navaditi. Za časa turškega gospodarstva so v železje vklepali jetnike, to je že vkoreninjena navada, in Avstrijci nočejo kršiti starih šeg in navad.“

„V čem so se pregrešili ti mnogi nesrečniki, da morajo javno nositi verige?“

„Hm, mogoče, da so nekateri zaprli, ker je rekel belemu kruhu štruca,“ je odgovoril Hren ter zamežal. „Sedaj pa nobene besede o stvareh, ki se naju nič ne dotikajo. Uradnik naj toži ob obilnem poslu in ob majhni plači, vse druge tožbe so zanj neumestne.“

Nič ni ugajalo Vilarju, kar je videl in slišal. Kot dijak je z vnemo čital zgodovino francoske revolucije, spisano po zgodovinarju, ki je opravičeval vse grozovite morije, ki so se vršile za svobodo, bratstvo in enakopravnost, pisoč, da so te dobrote vredne največjih krvnih žrtev. Takrat se je zavzel nekega radikalnega mišljenja, ki je prišlo nekoliko v nasprotje z njegovim dobrim srcem. Vklepani Bošnjaki so ga spominjali, kako ga je za prvih dijaških let, še pred 1866. letom, marsikatero noč prebudilo rožljanje verig iz spanja; stanoval je tedaj v ljubljanski Blatni ulici, po kateri so gonili s

kolodvora v železje vkovane Italijane na grad. Vsaj toliko jih je bilo sram, da jih niso tirali po dnevu. V Bosni jih ni sram kazati te verige pri belem dnevu. Pri takšnih mislih se mu je zbudila revolucija v duši.

Vrnivši se v središče mesta, je Hren opozoril prijatelja na vojaško postajno poslopje, stoječe na lepem kraju ob veliki cesti. Za njim se je razprostiral vrt z gredicami bujnih cvetic in z nasadi mladih, jedva nekaj pedi visokih drevesc.

Marija Konopnicka:

Janezovo pismo.

(Odlomek iz „Pana Balcerja v Braziliji“.)

Preljubi stariši, Vaš sin vam piše s potrjim srcem, z mokrimi očmi, med nami morje z vetrom vale riše, ne da mi k Vam in me nazaj drži; pustinje in v nebo se vzpenjajoče goré delijo me od Vaše kože.

Zato oči le dvigam nad skaline,
zvečer in zjutraj vedno zrem v strani,
kjer v rosi pokošene so ravnine,
kjer v zlatem klasju njiva nam šumi . . .
in rad ko ptič bi preletel te ceste,
ko veter rad, a da ne morem, veste.
Tako mi pred očmi stoji kot živa
ta naša streha s snopi vsa pošita
in kalenica ji visoka, kriva,
na njo mi duša misli v sen povita . . .
A nihče ji besedice ne daje,
pač takšen svet zemljé in svet vodà je.

2*